

C.J. Hambro i frigjøringsåret

JO BENKOW

Apriklagene i 1940 vil for alltid være knyttet til C.J. Hambros navn. Sist torsdag ble statuen av Hambro foran Stortinget avduket av fhv. stortingspresident Jo Benkow, som har vært kjedsjelen i arbeidet med å få minnesmerket reist. I dagens kronikk skriver Benkow om den legendariske stortingspresidentens innsats i 1940. I mai skal vi feire 50-årsjubileet for frigjøringen, og nettopp i det perspektiv er det viktig å gjenkalle i erindringen hva som skjedde da krigen rammet oss.

Markeringen av 50-årsdagen for frigjøringen i 1945 er innledet, som rett og riktig er. Men like viktig er det at vi i de kommende jubileumsdager gjenkaller i erindringen hva som skjedde da selve krigsutbruddet fant sted. Det var en drøm om en særnorsk, skjebnebestemt og naturgitt fredsgaranti som brast den gråkalde april morgenen da vi ble tatt på sengen og brutalt vekket av vår utenrikspolitiske fornerosesøvn. Det skulle ta en tid før halvsønnen slapp taket, og hele folket våknet til full bevissthet. Men én person, Stortingets president C.J. Hambro, var lys våken.

” Sikker og klar, med personlig mot og selvstendig handlekraft da mest det gjaldt ”

Allerede natten til 9. april sto han frem i fullt format – sikker og klar, med personlig mot og selvstendig politisk og praktisk handlekraft da mest det gjaldt. Han tenkte på alt og tok seg av alt fra første stund. Det er ingen gitt å si noe sikkert om hvordan vår krigshistorie ville ha blitt dersom ikke C.J. Hambro hadde stått klar til å gripe tøyene i de kritiske dagene i 1940.

Mens andre nølte, sørget han for at kongefamilien, regjeringen og Stortinget kunne bringes i midlertidig sikkerhet. Han ga ordre om at det skulle stå et tog klart på Østbanestasjonen kl. 07.00 om morgenen for avgang nordover. Langsomt og nesten symbolsk møysommelig satte det seg i bevegelse et kvarter forsinket. Slik

startet første etappe på den lange reisen som til sist fikk sin lykkelige avslutning med de berusende og uforglemmelige eventyrdagene da det norske folk kunne ønske sin konge og sin kronprins velkommen hjem etter fem år i fremmed land.

Tyskerne forsto betydningen av å sikre seg Norges konge. Det lyktes ikke. Dessuten – kong Haakon VII var en modig mann som minst av alt ville la seg fange.

Da toget forlot stasjonsområdet ved Lillestrøm, kunne man se mot morgenhimmelen den uhellsvangre silhuetten av et tysk bombefly som var på vingene langs toget, og som fortsatte jakten på sin måte.

Vi kjenner alle til de historiske bevissheter som fant sted den dagen.

Det ble holdt stortingsmøter på Hamar. Det første fant sted kl. 13.00 på Festiviteten på Hamar med 104 fremmøtte representanter, hvor det ble gitt en foreløpig redegjørelse. Nytt møte ble satt kl. 18.00 etter at regjeringen hadde hatt en separat konferanse.

” Med sin sikre formelle sans hadde Hambro neppe glemt å sette fullmakten under votering. Han fornemmet at det var overflødig ”

Da møtet tok til kl. 18.30, var hele 142 stortingsrepresentanter kommet til stede. Møtet skulle ta stilling til om man ville forhandle med tyskerne. Man ble enige om å prøve. Kl. 19.40 ble møtet hevet. Tyskerne hadde allerede kommet til Jessheim. Stortinget måtte forflytte seg til Elverum med ekstratog.

Det var under dette historiske møtet på Elverum samme aften at C.J. Hambro foreslo å gi regjeringen en generalfullmakt. Mellom ribbeveggene i gymnastikksalen på Elverum folkehøgskole formulerte Hambro, uten manuskript og uten å nøle, fullmakten til regjeringen:

«Stortinget bemyndiger Regjeringen til, inntil det tidspunkt kommer da Regjeringen og Stortingets Presidensskap etter konferanse innkaller Stortinget til neste ordinære møte, å ivareta rikets interesser og treffe de avgjørelser og de beføyelser på Stortingets og Regjeringens vegne som må ansees for påkrevd av hensyn til landets sikkerhet og fremtid.»

Denne teksten henger i dag på en minneplate i gymnastikksalen på Elverum folkehøgskole.

En og annen røst har stilt spørsmål ved Elverum-fullmaktens konstitusjonelle gyldighet fordi presidenten i den helt særlige situasjon man befant seg i, unnlot å ta opp den refererte tekst til votering.

C.J. HAMBRO: Stortingspresidenten som reddet Norges ære 9. april, sørget for at regjeringen fikk et sikkert grunnlag for sitt arbeid i eksil.

Til tross for den bevegde atmosfære som selvfølgelig også stortingspresidenten var preget av, er det lite sannsynlig at han ikke visste hva han gjorde. C.J. Hambros åndsnærværelse i de kritiske timene er vel kjent.

Det er ikke sannsynlig at C.J. Hambro, med sin sikre sans for de formelle krav, rett og slett glemt å uttale de magiske ord: «Dette ansees enstemmig bifalt». Han husket jo på alt annet, ned til den minste detalj. Den umiddelbare forståelse av hva situasjonen krevde, som preget alle stortingspresidentens handlinger i de kritiske skjebnedøgnene, kan tyde på at han unnlot å votere fordi han fornemmet at votering var overflødig.

Ikke slik å forstå at en formell votering ville ha vært helligbrøde.

Men kanskje det akkurat denne gangen var slik at alle – også C.J. Hambro selv – var overbevist om at han talte på hele forsamlingsens vegne. Han hadde en indre urokkelig visshet om at ingen ville falle på å mene noe annet.

Ingen representanter var påført munnbind. Men om noen hadde sagt noe, ville det ha vært mislyd i en historisk stund.

” Elverum-fullmakten fikk større gyldighet enn mange tekster det ellers er blitt votert over ”

Kanskje C.J. Hambro allerede den gang forsto at historien selv ville komme til å gi denne fullmakten en legitimitet av en høyere orden. Elverum-fullmakten var – og er – en levende politisk og historisk realitet med gyldighet og større gjennomslagskraft enn mange av de tekster det ellers er blitt votert over.

Det er også blitt hevdet at regjeringen i kraft av konstitusjonell nødrett ville hatt nøyaktig de samme fullmakter selv om Elverum-fullmakten ikke hadde eksistert.

Det kan så være. Men om man forholder seg til den politiske virkelighet, forstår man hvilken støtte og moralsk styrke fullmakten var for regjeringen. Betydningen av en generalfullmakt fra en samlet folkerepresentasjon var særlig i den første vanskelige tiden av stor betydning. Det er et ganske annet og mer solid grunnlag for regjeringens virke enn

en henvisning til bestemmelsene om konstitusjonell nødrett. Det må heller ikke glemmes at Elverum-fullmakten ga et betydelig bidrag til å hindre tvil og usikkerhet i folket selv.

Da folket valgte sine representanter ved stortingsvalget i 1936, la man liten vekt på den enkeltes utenrikspolitiske innsikt. Det var andre kvaliteter man spurte etter.

Vårt verdensbilde var så enkelt. Vi befant oss i europeisk utkant. Der trodde de fleste at vi skulle fortsette å være. Vi strevet og slet for utkommet og det daglige brød. Gode kvinner og menn som var valgt til gagns gjerning på Stortinget, engasjerte seg med alvor og innlevelse i det mangfold av dagliglivets prøvelser som tilværelsen besto av. I den tiden var alltid de nære ting nærmest. Det må vi ikke glemme når vi avviser historiens dom over dem som dengang var representanter.

” Når det trengtes, kunne han operere i et større politisk buespenn enn de fleste ”

Stortingets president, C.J. Hambro, skilte seg ut. Han var på alle måter annerledes. Han var ikke av dem som utfoldet seg på det jevne, selv om han kjente sitt folk og sitt land bedre enn de fleste. Han var nasjonalromantiker og verdensborger på samme tid.

Overfallet 9. april kalte frem alle de usedvanlige egenskaper denne mangfoldige personligheten var i besittelse av.

Han hadde en sjelden sans for de historiske sammenhenger og kunne når det trengtes operere i et større politisk buespenn enn de fleste. Og det trengtes den 9. april – og det trengtes i dagene som skulle komme.

C.J. Hambro, med de hundre jern i ilden – alle like glovarme, var virtuos i alle sine gjøremål. Med sine rike evner kunne C.J. Hambro ha blitt nesten alt, og ble det nesten også.

Men det er først og fremst som Stortingets president han trer frem i vår nyere historie og i almenhetens bevissthet. Stortinget var gjennom 40 år hans ståsted, utsiktspunkt og faste bastion. Han var president i 14 år, valgt med enstemmig støtte fra sine argeste politiske motstandere. I tillegg var han alt annet – litterær skjønnånd, kulturpersonlighet og statsmann med sans for både drømmen og virkeligheten.

6. april ble hans statue avduket på Eldsvolls plass foran Stortinget, etter beslutning av en enstemmig nasjonalforsamling.

Nå skal han stå på sin sokkel til evig tid, der han rettelig hører hjemme.

108594